

LIBRIS

We know
books

Sim. Fl. Marian

Sărbătorile la români

Studiu etnografic

I Cârnilegile

Ediție îngrijită și introducere de Iordan DATCU

POLISALM

Cuprins

Introducere	5
Notă asupra ediției.....	23
Prefață	27
Sfântul Vasile sau Anul Nou.....	29
I. Seara Sfântului Vasile	29
II. Colindatul	37
III. Plugușorul	53
IV. Vasilca.....	79
V. Vergelul	86
VI. Căldariul.....	124
VII. Vraji și farmece	159
VIII. Anul Nou.....	182
IX. Semănatul.....	188
X. Sorcova.....	194
Boboteaza.....	201
I. Ajunul Bobotezei.....	201
II. Botezul	208
III. Farmece și vraji.....	222
IV. Boboteaza.....	232
V. Iordanul	236
VI. Ardeasca	252
Ioan Botezătorul	256
I. Ioan Botezătorul.....	256
II. Iordănitarii	266

Sân-Petru de Iarnă.....	269
I. Antanasiile.....	269
II. Sân-Petru de Iarnă.....	270
III. Cercovii de Iarnă.....	278
Întâmpinarea Domnului.....	280
I. Sfântul Trifon.....	280
II. Întâmpinarea Domnului.....	288
III. Ziua Ursului.....	290
IV. Martinii de Iarnă.....	292
V. Filipii de Iarnă.....	294
Joia nepomenită.....	296
Sfinții Haralampie și Vlasie.....	300
I. Sfântul Haralampie.....	300
II. Sfântul Vlasie.....	311
Lăsatul-Secului.....	313
I. Sâmbăta părinților.....	313
II. Moșii de Iarnă.....	313
III. Lăsatul-Secului.....	317
IV. Refenelele.....	320
V. Alimori.....	325
VI. Postul Negru.....	330
VII. Baterea alviței.....	333
VIII. Cucii.....	336
IX. Legarea grânelor.....	339
X. Bobii.....	341

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului următor, este adesea exprimată, nu doar cu preocupare, ci și cu adâncă îngrijorare, convingerea că producțiile populare pier în fața avansului civilizației și că, dacă nu se purcede la o cercetare adâncită, paguba va fi imensă, fiindcă ceea ce se culesese până atunci era puțin și irelevant. Iată de ce acum cercetarea spiritualității poporului român dobândește o mare extensivitate, un număr apreciabil de etnografi și folcloriști distingându-se prin contribuții însemnate, grație cărora au fost scoase la lumină domenii necunoscute sau vag știute. Se manifestă o imensă preocupare pentru strângerea a cât mai multe documente, pentru înfăptuirea de arhive folclorice și etnografice. T. Maiorescu, ca ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (1874-1876), schițează un plan de culegere, prin învățătorii rurali, a folclorului literar și muzical, B.P. Hasdeu lansează cele două chestionare ale sale, *Obiectele juridice ale poporului român. Programa* (1878) și *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română* (1884-1885), Nic. Densușianu trimite și el în țară un *Chestionar despre tradițiunile și antichitățile țărilor locuite de români* (I, 1893, II, 1895). Apare, începând din martie 1892, prima revistă de folclor, *Șezătoarea*, la Fălticeni, pe care A. Gorovei o va scoate până în anul 1929. Sunt tipărite, începând din 1895, *Proverbele românilor*, vastul corpus înfăptuit de Iuliu A. Zanne, ultimul volum, al zecelea, apărând în 1912. Câțiva distinși profesori realizează, cu ajutorul elevilor lor, bogate culegeri, ca aceea înfăptuită de canonicul blăjean Ion Micu Moldovan, între anii 1863 și 1878, ori ca aceea coordonată de Gr. Crețu, în timpul cât a fost profesor la Huși și apoi la Liceul „Matei Basarab” din București (din anul 1882). Gr.G. Toci-

Editura Polisalm

Str. Petru Zadnipro, nr. 15/2, of. 23, MD2044, mun. Chișinău

Email: polirom.md@gmail.com

Tipar: Bons Offices

Copyright © 2022, Editura Polisalm

Aprobat de Comisia de selecție pentru editarea cărții naționale
și editat cu contribuția Ministerului Culturii.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Marian, Sim, Fl.

Sărbătorile la români: Studiu etnografic / Sim, Fl. Marian; ediție îngrijită
și introducere de Iordan Datcu. – [Chișinău]: Polisalm, 2022 (Bons Offices) –.

ISBN 978-9975-63-539-4.

Vol. 1: Cărnilegile. – 2022. – 344 p. – Referințe bibliogr. în subsol. –

Apare cu contribuția Min. Culturii. – 800 ex. –

ISBN 978-9975-63-540-0.

398(=135,1)

M 38

Ilescu, secondat de profesorul Christea N. Țapu, inițiază în anul 1897 adunarea *Materialurilor folcloristice*, apărute în 1900.

Unul dintre aceia care au contribuit fundamental la remedierea situației semnalate a fost Simion Florea Marian. Era și el convins, în 1882, că „nici a suta parte din literatura poporană încă nu s-a scos la lumină”. Între aceia amintiți, la care s-ar putea adăuga și numele altora, S.Fl. Marian și-a câștigat merite mari, profilul său de etnograf fiind singular. De altfel, în anul 1882, când S.Fl. Marian și-a rostit discursul de primire în Academia Română, B.P. Hasdeu, în răspunsul la discursul de recepție i-a spus, între altele, că este „singurul etnograf român” din sânul prestigiosului for de cultură. Această notă de unicat avea să capete tot mai ferm contur, fiindcă, într-adevăr, unică este opera sa prin multitudinea domeniilor prospectate, prin noutatea adusă în multe studii ale sale, prin scrupulozitatea cu care a investigat zone etnofolclorice până atunci virgine, prin talentul cu care a știut să antreneze un număr record de colaboratori benevoli.

La primirea în rândurile membrilor Academiei Române, S.Fl. Marian avea în urma sa o întinsă activitate în presa vremii: *Albina*, *Albina Carpaților*, *Amicul familiei*, *Amicul poporului*, *Aurora română*, *Calendar ordinal*, *Calendar diecezan*, *Calendarul poporului*, *Cărțile săteanului român*, *Columna lui Traian*, *Convorbiri literare*, *Familia* (în aceasta a debutat în anul 1866 cu studiul *O nuntă la Ilișești în Bucovina*), *Federațiunea*, *Foaia Societății Românismul*, *Gazeta poporului*, *Lumea nouă*, *Rândunica*, *Șezătoarea*, *Traian*, ș.a. și tipărise patru volume: *Poezii populare din Bucovina*. *Balade române* (1869), *Poezii populare române* (I, 1873, II, 1875) și *Tradițiuni populare române* (1878).

S.Fl. Marian¹ s-a născut la 1 septembrie 1847 în satul Ilișești, de lângă Suceava, într-o familie de țărani, tatăl său fiind fiu de

preot, iar mama sa fiică de dascăl. Urmează trei clase la școala primară din Ilișești (1859-1860), după care a continuat la Școala poporală germană din Suceava. Este, după absolvirea acestei școli, elev la liceul cezaro-crăiesc cu limba de predare germană, unde are profesori cehi, polonezi și germani. Își continuă studiile la Gimnaziul superior românesc grăniceresc greco-catolic din Năsăud (unde termină clasa a VII-a), și apoi la liceul din Beiuș clasa a VIII-a și examenul de maturitate (1871).

Între anii 1871 și 1875 studiază la Facultatea de Teologie de la Cernăuți. După absolvire ocupă următoarele slujbe: preot la Poiana Stampii (14 iulie – 19 octombrie 1876), Cândreni, Voloca, Siret (în această din urmă localitate fiind ajutor de preot începând din mai 1877); totodată, la Siret este, începând de la 8 august 1879, catihet la școala poporală mixtă și apoi la școala reală inferioară; din mai 1883 funcționează ca „învățător provizor” la gimnaziul superior ortodox-oriental din Suceava, învățător definitiv va fi de la 17 iulie 1885, iar de la 21 decembrie 1894 – profesor definitiv. Stabilite la Suceava, desfășoară, de acum până la trecerea sa în lumea celor drepti, o insufletită activitate în învățământul local, în viața culturală a urbei. Ca publicist, a scos, între anii 1886 și 1891, împreună cu T.V. Ștefanelli, St. Ștefureac și Matei Lupu, *Revista politică*, prima gazetă românească din Suceava, care și-a propus „să apere poziția românilor în viața publică din Bucovina și să ție viu sentimentul de solidaritate”. Membru al Societății Școala Română și al Clubului Român. Opera sa etnografică și activitatea amintită i-au

Pușcariu, At.M. Marienescu, T.T. Burada, Iacob C. Negruzzi, Elena Niculiță Voronca, Dimitrie Dan, Mihai Lupescu, C. Morariu, Iancu I. Nistor, N. Iorga, Liviu Fl. Marian.

Mircea Fotea, *Simeon Florea Marian folclorist și etnograf*, Editura Minerva, București, 1987, 246 p.

Simion Florea Marian și corespondenții săi. Ediție îngrijită de Eugen Dimitriu și Petru Froicu, Cuvânt-înainte de Iordan Datcu, Editura Minerva, 1991, 408 p. Pentru cunoașterea colaborării lui S.Fl. Marian la presa vremii, am folosit bibliografia, inedită, elaborată de Strat Elfriede, *Simion Florea Marian, Bibliografie*, 1971, Suceava, 30 p.

¹ Pentru alcătuirea biografiei sumare a lui S.Fl. Marian am folosit următoarele surse: *Junimea literară*, Suceava, an. IV, nr. 6-7, iunie-iulie 1907, p. 128-167, în care semnează: A.D. Xenopol, Dr. C.I. Istrati, Dr. Ioan Urban Jarnik, Sextil

atrăsim simpatia multor personalități, care i-au trecut pragul casei din Suceava: Ion Bogdan, G. Bogdan-Duică, T.T. Burada, M. Eminescu, C.I. Istrati, G. Musicescu, G. Weigand, A.D. Xenopol ș.a.

Etapă suceveană a vieții sale este cea mai prolifică, acum elaborând și tipărind, într-un ritm pentru care mulți l-au invidiat, lucrări privind cele mai diverse componente ale culturii populare: *Ornitologia poporană română*, I-II (1883), *Descânțecă poporane române* (1886), *Nunta la români*, studiu istorico-etnografic comparativ (1890), *Înmormântarea la români*, studiu etnografic, *Nașterea la români*, studiu etnografic (1892), *Satire poporane române*, *Vrăji, farmece și desfaceri* (1893), *Răsplata. Povești din Bucovina* (1897), *Sărbătorile la români*, I (1898), II (1899), III (1901), *Poezii populare despre Avram Iancu* (1900), *Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor*, studiu folcloristic (1903), *Legende la Maicii Domnului*, studiu folcloristic (1904), pe a cărui documentație avea să-și scrie Mircea Eliade articolul *Maica Domnului* (în revista *Familia*, Oradea, an. III, nr. 6, iulie-august 1936, p. 33-38). Unele lucrări i-au apărut postum, ca *Hore și chiuituri din Bucovina* (1910), iar altele au rămas în manuscris până acum, cea mai importantă fiind *Botanica populară*. Toate la un loc alcătuiesc o operă pentru care autorul ei a fost calificat „figura dominantă în etapa de elaborare a etnologiei române, care profesează un *romantism etnografic* de bună calitate”¹.

S.F.I. Marian a fost o energie. Pe lângă activitatea sa de preot și militant pentru drepturile românilor bucovineni, dimensiuni care au făcut din el – cum a scris Leonida Bodnărescu – „duhovnic adevărat și strajă a românismului”², s-a consumat creator în alte varii activități, nu mai puțin însemnate, cum a fost aceea de colaborator la Dicționarul Academiei Române, pentru care a fost solicitat la sfârșitul anului 1897. Astfel că opera sa, prin numeroa-

se cuvinte locale, prin diferite expresii particulare, a folosit lexicografilor. În aceeași măsură a folosit lingviștilor opera lui Tudor Pamfile, despre care pe bună dreptate s-a spus că a fost fiul spiritual al lui S.F.I. Marian.

Căsătorit în anul 1875 cu Leontina Piotrovski, fiica parohului din Siret, și-au crescut în demnitate cei trei copii: Inocențiu, care a făcut Facultatea de Hidrotehnică la Viena, Liviu, publicist și profesor, figură marcantă a Bucovinei, și Maria, profesoară.

Și-a atras în timpul vieții o prețuire meritată: Academia Română îi decernează Premiul Năsturel-Herescu pentru lucrarea *Ornitologia poporană română*; în mai 1882 M.S. Regele Carol îl decorează cu Medalia Bene Merenti clasa I „pentru scrierile poporane”, ca apoi să-l distingă din nou, la 24 septembrie 1904, cu Coroana României în gradul de ofițer și cu medalia jubiliară. În aprilie 1896 primește din partea Mitropolitului Arcadie titlul de exarh și brăul roșu, iar la 2/15 noiembrie 1903 este hirotonisit protoprezbiter. O serie de specialiști de peste hotare îi scriu: Dr. J. Ulrich, profesor de filologie romanică la Universitatea din Zürich, Auguste Emile Picot, Henry Camoy, De Beaurepaire-Froment, Achille Millien, tuns patru din Paris, Julian Jaworski din Lemberg, Vladimir Lamanski din St. Petersburg, Hugo Schuchardt, romanist austriac de la Graz, J. Urban Jarnik și G. Polivka de la Praga. Devine membru al unor societăți străine, cum a fost Societatea Etnografică Austriacă.

Etnograful se stinge din viață prematur, în urma unei pneumonii, la Suceava, la 11/24 aprilie 1907.

În anul 1932 a fost fixată pe zidul casei sale de la Suceava o placă comemorativă, i-a fost ridicat, în fața aceleiași case, un bust, iar în anul 1974 s-au deschis Casa Memorială și Fondul Memorial și Documentar „S.F.I. Marian”. Operele sale esențiale urmează abia de acum să fie reeditate. Restituire necesară, fiindcă își păstrează valabilitatea observația lui N. Iorga: „Astăzi nu se poate încerca pătrunderea științifică în sufletul acestui neam fără întrebuinta-

¹ Romulus Vulcănescu, *Etnologia*, Editura Academiei, București, 1975, p. 35.
² Simeon Florea Marian și ceilalți..., în *Făt-Frumos*, an. VII, nr. 1-2, 1932, p. 103.
 Apud Mircea Fotea, *op. cit.*, p. 46.

rea integrală a trebuincioaselor cărți pe care le-a pregătit, poate fără a-și da seama pe deplin de toată însemnătatea lor, harnicul și modestul cleric.”¹

* * *

Întreaga structură a monumentalei lucrări a lui S.Fl. Marian, *Sărbătorile la români* (I, *Cărnilegile*, 1898, II, *Păresimile*, 1899, III, *Cincizecimea*, 1901) și declarațiile programatice, inserate în ea cu destulă zgârcenie, vădesc unitatea de concepție a uriașului fond documentar pe care s-a structurat trilogia cu aceea a autorului, care cu modestie, prudență și sobrietate lasă să vorbească faptele, grija sa fiind de a expune „numai ceea ce cred și spun românii” despre sărbătorile lor. Probitate care se cuvine cu atât mai mult să fie subliniată cu cât fuseseră exprimate teorii fanteziste despre tradițiile poporului român, dacă ar fi să le amintim doar pe cele emise de Nic. Densușianu. Probitate care, de asemenea, trebuie recunoscută cu cât S.Fl. Marian, în prima parte a activității sale, am mai spus, a fost tributar modului romantic de a culege și a publica producțiile populare. Primele colecții de lirică populară publicate de el erau „întocmite”, „corese”, faptul fiind recunoscut cu franchețe încă de pe coperta unor astfel de culegeri.

Spre sfârșitul secolului trecut, după ce tipărise un mare număr de cărți cuprinzând creații populare din cele mai diverse domenii ale spiritualității populare, S.Fl. Marian, cu o viziune, cu o metodă și un elan care amintesc de B.P. Hasdeu (s-a spus, de altfel, că dintre discipolii acestuia cel care s-a apropiat cel mai mult de viziunea autorului celebrei *Etymologicum Magnum Romaniae* a fost cărturarul bucovinean), a început elaborarea unei noi trilogii, consacrată de data aceasta ciclului calendaristic, calendarului po-

pular. Când a apărut primul volum al acestui monumental studiu, Marian împlinise 51 de ani și era celebru, cărți ale sale erau deja cunoscute și peste hotarele țării noastre. Își vedea tipărită ultima sa mare lucrare.

Subiectul fusese tratat de alții fragmentar, într-o serie de studii și articole, și făcuse obiectul unor mici colecții. Câteva chestionare (B.P. Hasdeu, Nic. Densușianu) recoltaseră un bogat fond documentar. B.P. Hasdeu utilizase răspunsuri primite la chestionarul său în celebrul *Etymologicum Magnum Romaniae*. Lipsea însă sinteza. At.M. Marienescu, care concepușe un studiu mai amplu, în mai multe volume, l-a tipărit doar pe primul, consacrat sărbătorilor române.

O serie de note caracteristice cărturarului bucovinean îl făceau să fie mai îndreptățit, în momentul acela, să abordeze cu succes vastul domeniu al sărbătorilor poporului român. Era mai întâi îndelungată sa experiență, în urma căreia agonisise un tezaur fără egal. Era, totodată, favorizantă pentru tratarea subiectului amintit, formația cărturarului bucovinean, egala sa competență de etnograf și teolog, care-l făcea apt, ca pe nimeni altcineva în epocă, să discearnă cu siguranță între ceea ce este creștin și ceea ce este păgân într-o sărbătoare. Și modul de apropiere de sărbătorile poporului este unul nou. Dacă în diferite luări de cuvânt despre sărbători se exprimase, nu o dată, un punct de vedere luminist, care propunea eradicarea sărbătorilor superstițioase, în trilogia lui Marian perspectiva este alta: de examinare, cu egal interes, a tuturor. Prudența l-a sfătuit să se mențină strict pe terenul faptelor controlabile, să nu avanseze în necunoscut, să nu se aventureze în ipoteze riscante. De aceea notează frecvent: „după cât știu eu până acuma”, „după cât mi s-a spus”.

Din puținele considerații teoretice pe care le face și din citatele pe care le dă din alți autori, la care subscie, se desprinde, între altele, convingerea sa că în decursul vremii unele obiceiuri dispar, altele luându-le locul. Studiarea lor îi este necesară istoricului, antropologului, etnografului.

¹ Un cercetător al vieții poporului românesc: S.Fl. Marian. Apud N. Iorga, *Oameni cari au fost*, I. Ediție îngrijită, prefată și note de Ion Roman. Editura pentru Literatură, B.P.T., nr. 368, 1967, p. 169.

Cercetarea monografică l-a obligat să acorde egală atenție și sărbătorilor nelegate de biserică, sărbătorilor păgâne, pe care poporul le celebrează „adeseori cu mai mare solemnitate” decât pe cele creștinești. Încercările preoților de a-i împiedica de la astfel de serbări s-au dovedit zadarnice, poporul ținându-le în ciuda teologilor. Între aceste sărbători nelegate de biserică, etnograful amintește: Sân-Toader, Baba Dochia, Alexiile, Armendenul sau Armendina, Sf. Pricopie, Marina, Palie, Foca, Pintelei Călătorul, Sărbătoarea dinților, Sărbătoarea tâlharilor, Sărbătoarea oilor, Sărbătoarea lupilor, Paparudele, Marțolea sau Marțiseara, Repotinii, Circovii, Mărinii, Filipii.

Pentru examinarea acestui complex de sărbători cercetarea a dobândit o extensiune și o adâncime care depășesc prin efort și prin rezultate poate că tot ceea ce realizase Sim. Fl. Marian până atunci. Cu siguranță că nicăieri nu menționează el mai apăsător că informațiile sunt obținute, în numeroase cazuri, sub dictare. Cu alte cuvinte, relatările din corpul studiului și din notele de subsol – acestea atât de ample și de numeroase, încât alcătuiesc ele însele un alt studiu – nu mai sunt însoțite doar de numele celui ce le-a cules, ci și de al celor care le-au furnizat, precum și de ocupația acestora, localitatea, districtul. De asemenea, poate că nicio altă lucrare a etnografului nu conține, deodată, mai multe relatări despre aceleași credințe și datini, obținute de la mai mulți subiecți din aceeași localitate. Pivotal documentar al lucrării îl constituie, firește, Bucovina (de aici a avut 140 de informatori, iar din celelalte provincii doar 26), însă se observă îndată că nu i-a scăpat nimic profesorului de religie de la Liceul greco-ortodox din Suceava (titlu pe care și-l așeza, pe coperta cărții alături de acela de academician) din ceea ce se scrisese în și privind celelalte provincii ale țării. Această scrupuloasă documentare i-a permis autorului să menționeze dacă o sărbătoare este proprie întregii Bucovine („pretutindenea în Bucovina”, „credință lătită [-ori foarte lătită-] pretutindenea în Bucovina”, „credința tuturor fetelor din Bucovina”), Bucovinei și Moldovei („datina și credința fetelor române din Bucovina și Moldova”), Basarabiei, altor provincii ori

numai unor părți ale lor („în unele localități mai ales în Muntenia”), cu precădere în anumite localități bucovinene („mai ales în satul Vama”, „datina fetelor din Buninți”, „datina și credința fetelor din Bilca”) ș.a. A folosit, în vederea cuprinderii în raza de observație a unui spațiu românesc cât mai larg, și manuscrisul (de la Biblioteca Academiei Române) cuprinzând răspunsurile la chestionarul lui Nic. Densușianu, din care și-a extras numeroase relatări din localități ale unor județe ca Gorj, Dolj, Olt, Mehedinți, Romanați, Teleorman, Roman, Dorohoi, Râmnicu Sărat, Muscel, Dâmbovița, Prahova, Constanța. Manuscrisul lui I. Pop-Reteganul i-a furnizat informații din Transilvania, iar din Banat s-a bazat pe documentarea pe care i-au oferit-o Iosif Olaru, Aurel Iana, Enea Hodoș. Am insistat pe menționarea informațiilor ce i-au fost trimise, dar nu omitem cantitatea apreciabilă de observații făcute nemijlocit de însuși autorul trilogiei. A rezultat un uriaș aparat documentar, fructificat în corpul studiului și în impresionantul capitol de note de subsol. Note care nu doar repetă, ci întăresc cele afirmate, completează, nu aneacă fenomenul studiat. Au, totodată, rostul de a preciza dacă obiceiul examinat are, într-un anumit spațiu, o existență viguroasă ori mai palidă, dacă o anumită datină se întâlnește și în contextul altei sărbători. Prin toate acestea S.Fl. Marian a dovedit caracterul științific al demersului său și și-a conturat un profil de etnograf distinct. Calități care au fost recunoscute, între alții, de marele lingvist și filolog Sextil Pușcariu: „Însemnările acelea minuțioase din josul paginii, care indică în modul cel mai meticulos izvorul și variantele, devin aproape proverbiale; după ele puteai recunoaște, când deschideai revistele noastre, că ai înaintea-ți un studiu al părintelui Marian. Cu timpul el se deosebește tot mai mult de ceilalți folcloriști români, atât în felul de a lucra, cât și în ținta pe care și-o pune. Excentricitatea necăzând în firea sa, toată munca i-a fost concentrică și condusă de un spirit ordonat și de o privire limpede” (*Părintele Marian*, în *Junimea literară*, Suceava, 1907, nr. 6-7, p. 133).

În spațiul sărbătorilor studiate (în vol. I, cele dintre Anul Nou și Duminică Albă, în vol. al II-lea, cele dintre Lunea Curată și Vi-